

З ЖИТЯ І ПИСЬМЕНСТВА.

(Нова „пря“ про українсько-руську книжну мову).

Як відомо, останніми часами в публіцистиці знов вийшла на верх справа українсько-руської мови й її уживання в культурнім життю. Огляд історії українсько-руської літератури дра Франка в часоп. *Slovanský Přehled* викликав замітку київського професора слависта Флорінського (київські Університетськія Извѣстія, 1898, XI), де він, виходячи з старої тези, що українсько-руська мова є тільки нарічем „русского языка“, приходить до теж старого виводу, що українсько-руська мова „повинна бути передовсім органом безпосередньої поетичної творчості, що витікає з глибини українського (малорусского) духа, і окрім того може служити для розповсюдження елементарних відомостей серед простого селянського люду“: подібні книжки для народу на українським нарічю повинні служити посереднім ступнем до „общерусской“ книги“. Як бачимо, київський професор розминув ся тут з державною практикою Росії, де й українська „поетична творчість“ звязана дуже цензурними путами, а до „розповсюдження елементарних відомостей“ українській мові майже й зовсім віднята дорога. За те з притиском підносить він, що „змагання сучасних галицько-руських діячів вивести українську мову на ступень языка учебного (в середніх і вищих школах), наукового, публіцистичного й суспільного не можна виправдати ані льогічними основами, ані практичними причинами“, що сі змагання в Росії не можуть знайти „в незначними виїмками, ані співчуття, ані помочи“, в них бо треба бачити „дивну пробу знищити придбану спільними силами Великоросів і Україн-

ців (Малороссовъ) культурну одність, що служить найпевнішою запорукою дальшого поступу й сили всього русского народа“.

Ся замітка викликала в Київській Старині замітку редактора її д. В. Науменка. Застерегаючи ся против того, аби виходити від фільольогічної систематики в оцінці права на істнованне тієї чи иньшої мови, та показуючи, що духові потреби українсько-руського народу в Росії не легко задоволити в рамах, показаних д. Флорінским для українсько-руського письменства, він збиває його погляд на галицькі обставини, та доводить неможливість уживання тут якої небудь иньшої мови окрім українсько-руської з чисто практичних причин.

Сі статі викликали відгомін в пресі й справа книжної української мови стала предметом публіцистичних дебат, як то наші читачі бачили хоч би в новинки в попередній книжці Літ. наук. Вістника (стор. 64).

Поруч сеї прі на папері, книжна українсько-руська мова стала предметом академічної дебати й на практиці. Як відомо, сього року (в серпні) має відбутися в Києві археольогічний з'їзд; бажаючи притягнути до можливо ширшої участі в ній словянські землі, організатори з'їзда розіслали туди численні записки; між ними дістало такі записки й наше Наукове Товариство, і поодинокі наші учені. З огляду на інтерес поставлених на денний порядок з'їзда питань (головним предметом рефератів має бути археольогія, історія, географія і т. и. Волини, а попри те висунено ряд питань з загальної славистики) члени Товариства заявили охоту до як найдіяльнійшої участі в з'їзді; але регулямін з'їзда був стилізований так, що полишала ся непевність, чи українсько-руська мова буде на ній мати право горожанства поруч иньших словянських мов*), тож на спільнім засіданню історичної й фільольогічної секції Товариства, скликанім в сій справі, ухвалено удати ся до організаційного комітету (в Києві) з запитаннями: чи українсько-руська мова, уживана в виданнях Товариства, буде допущена до уживання в дискусії, рефератах і публікаціях (Трудах)

*) Параграф 29 регуляміну каже: Все разсужденія и пренія въ засѣданіяхъ Съѣзда, какъ общихъ, такъ и частныхъ по Отдѣленіямъ, происходятъ на русскомъ языкѣ, но ученый Комитетъ можетъ назначить особыя засѣданія на французскомъ, нѣмецкомъ и южныхъ и западныхъ славянскихъ языкахъ.

з'їзда? Коли ні, то чи бодай на спеціальних засіданнях реферати на сій мові будуть допущені на рівні з „полудневими і західними слов'янськими мовами“? Инакше бо члени Товариства, хоч би з чисто практичних причин, не могли-б узяти участи в з'їзді, хоч він як цікавий для них своєю програмою.

На сей лист, висланий від виділу й президій секцій Товариства в середині лютого н. с., дістало воно відповідь, що київський комітет передав сю справу на рішення московського головного комітета. Приватною дорогою відомо нам, що більшість київського комітета стріла бажання Товариства неприхильно і що тільки на рішуче бажання меншости комітет не відкинув, а передав сю справу на рішення московського комітету. Московський комітет, як довідуємося в останній хвилі, глянув на справу спокійнійше і не відмовив права горожанства українсько-руській мові; виходячи з погляду, що ся мова не є „особый языкъ“, він постановив не вирізняти українсько-руських рефератів в особні засідання, а дати їм місце на звичайних засіданнях зарівно з російськими, тільки в Трудах з'їзда не признав їм міста, зарезервовавши їх для чисто русскаго языка. У всякім разі погляд московських учених користо відрізняєть ся від київської опозиції против культурної українсько-руської мови взагалі.

Я навів сі факти як характерні для поглядів у суспільности російської України, не надаючи особливо мериторичного значіння ані тим академічним диспутам про права української мови, ані поглядам київських учених, що по столітю української літератури, привитаному найвищими російськими інституціями (див. Літ. наук. Вістник 1898, XI), відмовляють ще її права горожанства. Річ очевидна, що еволюція людського життя розвиваєть ся в дуже слабій залежности від академічних дефініцій та від наукових систематик. Та й не тільки людського — в сьвітовім житю і відносинах генетичні звязки не раз мають другорядне значінне й квалітативні ріжниці беруть абсолютно гору над квантитативними. Пес і вовк стоять в дуже близькім генетичнім звязку, але було-б досить ризиковно уживати вовка для тих функцій, які в людськім житю стали уділом собаки. Бросквина (персик) є не що як культивована варіація мігдала, але не знаю, чи оборонці генетичних звязків згодили сяб замісь смаковитого мяса бросквини жувати цупку шкіру мігдала, і т. и. Українська етнічна індивідуальність не стане ані менше ані більше здібною до самостійного культурного роз-

вою від того, чи наукові студії викажуть більшу чи меншу антропологічну чи лінгвістичну близькість її до великоросійської*). Внутрішні потреби до реалізації своїх оригінальних етнічних прикмет у письменстві, науці, суспільнім життю, що кермують тим розвитком, через те ані зменьшують ся ані збільшують ся. Ще в часи, коли українське письменство що йно робило перші проби, можна було застановляти ся над тим, чи має українська література й наука „достаточное основание“ існувати на божім світі; але тепер, коли українська література й наука давно вийшла з пелюшок і зайняла місце серед інших словянських, розсправляти над тим, чи українська література або наука мають чи не мають існувати — такаж безцільна річ, як застановляти ся над дорослим чоловіком, чи має він право жити на світі, чи з'явивсь „без достаточного къ тому основания“. Нині українсько-руська література стала вже на тім рівні, що може задовольняти потреби культурної суспільности — в школі, в суспільнім житті, в краснім письменстві й науці; так воно уже й єсть у Галичині, не вважаючи на всі перешкоди, — завдяки тому тільки, що тут не було формальної заборони українського слова. Пізнійше чи скорше теж саме мусить наступити і в російській Україні; всі заборони — се тільки сумна похибка, дуже шкідна і для тих, кому забороняють, і для тих, хто забороняє, тратячи свою енергію замість розвитку свого народнього життя на поліційні рестрикції; вони можуть тільки здержати, але не знищити змагання до національної культурної роботи. Існування сих змагань показало ся ясно і в самім українським життю в Росії, і в діяльній участі Українців з Росії в галицькій літературі: як відомо, почавши від початків галицького

---

*) Зрештою сама по собі дискусія, чи українська мова є „языком“ чи „наріччєм“ має досить проблематичну наукову вартість; характерно висловлюєть ся з цього погляду др. Яріч у своїй недавній розвідці (Einige Streitfragen, 1898, ст. 33): називати слов'янські мови діалектами чи язяками, се в науці річ другорядна. Dass alle russischen Dialecte gegenüber den übrigen slavischen Dialecten — wem der Ausdruck Dialect nicht gefällt, kann dafür Sprache sagen, in der Wissenschaft ist das Nebensache — ein ganzes bilden, mit vielen merkwürdigen Zügen einer inneren Einheit ausgestattet, das bildet unter Sprachforschern keine Streitfrage, і на иньшій місці — crop. 24: das Verhältniss der russischen Sprachen oder Dialecte zu einander і т. п.

відродження, тутешня культурна робота йшла з дуже значною участю Українців в Росії; так воно й тепер є — досить пригадати, що в самих лише виданнях Наукового товариства імени Шевченка протягом одного року 1898 взяло участь кількісдесят Українців в Росії. „Гони природу вь дверь, она влетить вь окно“, і очевидно, що реалізація сеї природи на українськїм ґрунті у себе дома — се тільки питання часу.

Як раз тоді, як київські учені застановляли ся над питанням, чи бути чи не бути українсько-руськїй науці, в останнім випуску звітного журналу *Archiv für slavische Philologie* проф. Ягіч, оглядаючи науковий рух на просторі цілої Словянщини, головнo в сфері лінгвістики, історії літератури й етнографії, дав короткий огляд того, чим українсько-руська наука вже єсть. Сей огляд і подані в нїм уваги дуже інтересні з огляду на авторитетне становище в науці автора, бувшого професора петербурського університета і члена російської Академії наук, першого авторитета нині в славистиці, і можуть служити відповідю на подані вище сумніви що до українсько-руської книжної мови. Тому читачі наші, думаю, не будуть нарікати, коли я подам пїлий сей уривок згаданого огляду (*Bibliographische Übersicht der slavischen Zeitschriften philologischen, literaturgeschichtlichen und ethnographischen Inhalts. Archiv XX, с. 624—638*). Автор переходить словянські літератури в отсїм порядку: I. російська, II. українська, III. польська, IV. чеська (разом з словацькою), V. словінська, VI. сербохорватська, VII. болгарська. Про українську пише він ось як (с. 628—9):

„Для студійовання малоруської (*kleinrusischen*) мови, літератури й етнографії в Росії в теперішніх обставинах самий ґрунт не вдячний. Тут жахають ся всякого прояву в сїм напрямі, наче-б то якого небезпечного сепаратизму, забуваючи при тїм, що як раз через задавлювання силоміць усякого свобідного розвою українсько-руської народности, котрої істновання прецінь не можна заперечити, може розвинути ся з початку незадоволення, а далі й сепаратизм. Що можливо зробити в сих тїсних обставинах для студійовання малоруської народної індивідуальности, робить ся в місячнику Київська Старина, що виходить у Києві; заснований 1882 р. він тепер закінчив свій XVII річник. Переважна частина статей мають етнографічний, або літературно та культурно історичний

зміст; фільольогія в тіснійшій значінню тут мало культивуєть ся. Головні стовпи часописи — се харківський професор Сумцов і кпівський Дашкевич.

„Тим часом як ся часопись виходить в великоруській мові (in grossrussischer Sprache), в Галичині тіж самі студії ведуть ся на малоруській, або як звичайно говорять в Австрії — русинській мові (ruthenischen Sprache) в науковім товаристві, званім „імени Шевченка“, що завдяки енергічній роботі галицьких Русинів і тій моральній допомозі, яка їм в поміч потиху іде з Росії, — заповідаєть ся з часом розвинути ся в русинську академію наук. Кожний правдивий приятель культурного розвою мусить сим тішити ся; я ніколи не міг зрозуміти, чому се нпр. деякі слависти звичайно ентузіазмують ся поступом Словаків, а навпаки Русинам не сприяють ані трошки. Хто думає, що ся місцева робота, тісно обгорожена язиковими границями, може пошкодити великоруській літературі й науці, той понижає значіння й силу російської літератури. Згадане товариство видає від 1892 р. у Львові „Записки наукового товариства імени Шевченка“. До 1896 р. на їх окладинці писалось: „видавництво присвячене науці й письменству українсько-русского народу“. Редактором I. тому був поданий Др. Юл. Целевич, II—IV проф. Барвінський, від V і далі (до XXV) проф. М. Грушевський. Ся часопись по своему змісту переважно історична і історично-літературна, фільольогія стоїть здебільшого на другім пляні. З історії літератури треба згадати статі Кониського (про Шевченка), дра Франка (про Варлаама й Йоасафа) і дра Колесси (порівняні польсько-русинські студії). Історію аж до найдавнійших часів студіює Грушевський, від не давна також др. Кордуба. Бібліографія провадить ся старанно. Властива фільольогія і тут відходить на другий плян.

„Сього року товариство розширило свою наукову діяльність ще одною ново-розпочатою публікацією: Збірник фільольогічної секції Наукового товариства імени Шевченка*). Перший том присвячений біографії Шевченка Ол. Кониського. Надіємо ся, що дальші томи принесуть щось з граматики, лексикі або діалектології.

*) Проф. Ягіч писав се видко перше, ніж його рук дійшли томи двох иньших новорозпочатих серій: I т. Збірника історично-філософічної секції й I т. Етнологічних матеріалів, датовані теж 1898 р.

„Видання старших памяток мови й літератури Товариство теж не випускає з уваги. 1896 р. воно розпочало серію під латинським титулом: *Monumenta linguae nesnon litterarum Ucraino-russicarum (ruthenicarum)*. І т. містить богату збірку апокрифів до старого завіту, зібрану дром І. Фравком. З язикового погляду не всі тексти можуть бути зачислені до *ukraino-russica*, але се нікому не зашкодить.

„Етнографія теж входить в круг зайнять товариства Шевченка; для неї видає воно від 1895 р. Етнографічний Збірник, котрого вийшло до кінця 1898 р. п'ять томів. І т. містить головно галицько-руські казки, II вірші так званих лірників і перекази чорноморських козаків, а також етнографічні материяли з життя угорських Русинів; III і IV в цілости заповнені материялами з Угорської Руси“.

Доти слова дра Ягіча. Супроти усьпіхів, зроблених останніми часами нашим письменством, наукою, взагалі культурним житєм, неприхильникам національного розвитку українсько-руського народу лишається властиво тільки одна зброя — ігнорування, ігноранція щира чи удана. Ми й дійсно помічаємо останніми часами уживане — можна сказати форсовне — сеї зброї і в російських, і в польських кругах. Одначе й сея зброя може служити тільки дуже короткий час. Українсько-руська література вже й тепер займає показне місце між другорядними словянськими літературами — як сербо-хорватська, болгарська, словінська. Навіть при теперішніх — дуже тяжких — обставинах свого розвитку вона, ми певні, займе незадовго чільне місце між сими другорядними, уступаючи тільки перед російською, польською, чеською. Але знесення теперішніх обмежень українського слова в Росії, що му сить наступити силою культурного розвитку Російської держави і в її-ж власних інтересах, — приведе, надіємось, українсько-руську народність до того місця в словянській культурі, яке її належить чисельно — другого в Словянщині, безпосередно по великоруським народі, її молодшім, але щасливішим браті.

Д. Науменко, закінчуючи згадану вище свою статтю, пригадав звисний афоризм, що не раз згадувався, коли заходила справа про українсько-руський національний розвій: „аще будетъ отъ челоуѣкъ совѣтъ сей или дѣло сіе, — разорится; аще ли же отъ Бога есть, не можете разорити то, да не како и богоборцы обря-

щете ся". Я думаю, що столітня історія українсько-руського національного відродження, повна боротьби з найтяжшими труднощами й переслідуваннями, показала аж надто ясно, що маємо тут не діло забаганок чи фантазій поодиноких людей. Люде, що накликають ще до противлення, задавлення сього розвою, супроти того дійсно стають „богоборцями“ — стають до боротьби з тими несьвідомо, але глибоко заложеними в історії народа стихійними змаганнями, що можуть згинуті тільки разом з загибілю самого народа, не скорше.

М. Грушевський.

